

NÉMETH Ferenc

: Újvidéki Egyetem, Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar, Szabadka

: ferenc.nemet@magister.uns.ac.rs

SZÁZTÍZ ÉVE JELENT MEG AZ ELSŐ TITELI
MAGYAR LAP, A CSAJKÁS (1908)*The 110th Anniversary of Publishing A Csajkás (1908) the First
Hungarian Press in Titel**Sto deset godina od pojave prvog mađarskog lista
Čajkaš (A Csajkás) u Titelu (1908)*

A Titeli-fennsík déli tövében meghúzódó, gazdag múltú város történetében fontos mérföldkövet jelentett 1873-ban a 18. század elejétől létező, Bécsből irányított határőrvidéknek, az úgynevezett Csajkások kerületének a felszámolása, melynek nyomán, több helységgel együtt, visszacsatolták Bács-Bodrog megyéhez. Ezzel egy új korszak vette kezdetét a többnemzetiségű, több mint négyezres lélekszámú város életében, ahol szerbek, magyarok, németek, szlovákok, horvátok és sokákok éltek. A 19. század végén és a 20. század elején kezdett ott kibontakozni a polgárság, s erről a fejlődésről tanúskodnak az akkor létesült intézmények és egyesületek (Járásbíróság, Közjegyzőség, Állami polgári fiúiskola, Gőzhajó- és vasútállomás, Posta- és táviróhivatal, két takarékpénztár, két olvasóegylet, Katolikus Kör, Önszegélyező Egylet, Gazdasági Egylet, Temetkezési Egylet, Hajós Egylet stb.). Titel mintegy ezerfőnyi magyarsága, száztíz évvel ezelőtt, 1908-ban már igényelte a helyi magyar sajtót. Ezért 1908 januárjában Simo Subotički nyomdájában útjára indítottak egy eleinte szombatonként, majd vasárnaponként megjelenő, „társadalmi, mezőgazdasági és vegyes tartalmú hetilapot”, *A Csajkást*. A színvonalasan szerkesztett, 4–8 oldalon megjelenő, háromhasábos újság jó szolgálatot tett nemcsak a titeli, hanem a Titel környéki magyarságnak is, rendszeresen tájékoztatva a legfontosabb helyi és nagyvilági eseményekről. 1908-tól 1917-ig dr. Bartunek Gyula szerkesztette, majd megjelenésének utolsó évében (1917-ben) Simo Subotički. Kilenc évig volt a titeli magyarság szócsöve, s nyilván az első világháború idején jelentkező papirhiány miatt szűnhetett meg. Azóta jobbára feledésbe is merült, s e munka megjelenésének száztíz éves évfordulója kapcsán eleveníti fel emlékét.

Kulcsszavak: Titel, *A Csajkás*, dr. Bartunek Gyula, Simo Subotički

A 19. század végén és a 20. század elején Titel már szemrevaló, közel ötezer lakosú városka volt (1900-ban 4711 lakosa volt [990 magyar, 1230 német, 23 szlovák, 25 horvát, 2360 szerb, 83 sokác] BOROVSZKY 1909: 162), amelynek polgársága már igényei közé sorolta a helyi sajtót.

Titel a 20. század elején (korabeli képes levelezőlap)

Titel a 20. század elején (eredeti fotó)

A gyorsan fejlődő, festőien szép fekvésű település közel ezer lélekszámú magyarsága 1908 januárjában valóra is váltotta ezt az elképzelést. Akkor indította útjára dr. Bartunek Gyula *A Csajkás* című, 4–8 oldalas, „társadalmi, mezőgazdasági és vegyes tartalmú hetilapot”, amely Simo Subotički nyomdájában látott napvilágot, s amely csaknem az első világháború végéig, 1917-ig (tehát kilenc éven át) volt a helység megbízható szócsöve (KEMÉNY 1942: 42). 1917-ben, megszűnésének évében, a lapot Simo Subotički, a nyomdatulajdonos szerkesztette (KEMÉNY uo.). Több bibliográfia nem ismeri és nem jegyzi e lapot. Példányai idővel elkallódtak, s nem véletlen, hogy az újvidéki Matica srpska Könyvtárának lap- és folyóirat-állománya mindössze egy, 1914-ben megjelent példányát őrzi (1914. évi 4. szám). Ám szorgalmas gyűjtőknél, magántulajdonban több lappéldánya is fellelhető, s ennek alapján tudunk mi is többet mondani e 110 évvel ezelőtt megjelentetett első magyar titeli lapról.

A klasszikus felépítésű újságnak volt vezércikke, tárca-, hír- és hirdetési rovata is, egyébként minőségesen szerkesztett, színvonalas vidéki lap volt. Eleinte szombatonként jelent meg, de 1910-től vasárnapra tették át megjelenését.

A 20. század első éveiben Titel lendületes fejlődésnek indult, és *A Csajkás*nak volt miről írnia, beszámolnia. 1910 áprilisában terjedelmes vezércikkben emlékezett meg Széchenyi István, a „legnagyobb magyar” halálának fél évszázados jubileumáról (T. B. 1910). A vallás- és közoktatásügyi miniszter rendelete alapján az iskolákban is kötelező volt megemlékezni Széchenyi halálának jubileumáról, s a lap ezzel kapcsolatosan beszámolt arról, miként zajlott a kátyi állami iskola ünnepélye. Ott Steiger tanító ismertette a nap jelentőségét és Széchenyi életrajzát, majd a tanulók elszavalták az e napra írt költeményt. Azt követően elemezték a gróf Széchenyi István és a nemzeti kérdés című olvasmányt, s a műsor végén elénekelték a *Szózatot* (T. B. uo.).

A huszadik század elején Titelen kiemelt esemény volt a magyar színtársulatok vendégszereplése is, amelyről a lap bőven tudósított. 1910 májusában szerepelt ott Kiss Ferenc társulata. Bemutatták a *Luxemburg gróffját*. A lap színikritikusa szerint „élvezetes Lehar zene volt az egész, amelyben elejétől végig csak gyönyörködni lehetett” (ANONIM 1910). Majd következett *A kuruzslók* című darab, *A Primadonna*, a *Zsidó honvéd*, a *Hivatalos Urak* és a *Tatárjárás*. A lap színházi beszámolójában a kitűnő színészelőket dicsérte (ANONIM 1910). Ugyanakkor a helyi műkedvelők is színvonalas előadásokat, ünnepélyeket rendeztek akkortájt. Így a titeli Katolikus Kör nyolcadik

A Csajkás kiadóhivatalának pecsétje

estélyén, a Csajkás vendéglőben, 1910. május 22-én, dr. Marianowich Endre tartott felolvasást a magyar nőkről, melyet Lavotta *Szerenádja* követett. Schubert *A vándor* című szerzeményét Fűke Sándor adta elő gondolkán, dr. Bartunek Gyula zongorakíséretével. Az est fénypontja azonban a *Jancsi és Juliska* daljáték volt, melynek szövegét Orbán Dezső írta, zenéjét pedig Stojanovits Jenő szerezte. A darab a titeli magyarság tehetségeit vonultatta fel, s már az estély előtt igen nagy volt iránta a közönség érdeklődése (ANONIM 1910/1). A város művelődési életében igen aktív volt még a Titeli Magyar Daloskör is, amely időnként látogatott hangversenyeket szervezett (ANONIM 1911).

A fejlettebb országrészekhez való felzárkózás igénye a titeliek körében abban is megmutatkozott, hogy *A Csajkás* hosszú vezércikkben népszerűsítette a Központi Háziipari Szövetkezet vidéki akcióit, amelyek helyi háziipari tanfolyamok beindítását irányozták elő, nők számára. Az ingyenes, három hónapos tanfolyam elvégzése után a tanulók e szövetkezet révén megrendeléseket is kaptak, azaz jövedelmet tudtak megvalósítani. E kurzusok a gépharisnya-kötésre, gépi hímzére és fehérnemű-varrásra összpontosultak, és télidőben fontos kereseti lehetőséget biztosítottak a családoknak (ANONIM 1911/1).

A modernizálási törekvések Títelben a 20. század legelején több vonatkozásban is megmutatkoztak. Az egyik legfontosabb a villanyvilágítás bevezetése volt, amely több éven át foglalkoztatta a Csajkás-vidék helységeinek lakóit. A titeli magyar lap 1911 októberében egy ilyen tervről számolt be, amely – sajnos – nem valósult meg. Az ötlet pedig az volt, hogy az újvidéki Villamos Rt. vasúti összeköttetést szándékozott létesíteni Újvidék–Titel és Újvidék–Csúrog között, amely nemcsak az utasszállítás vonatkozásában jelentett volna fontos előrelépést, hanem „az összes csajkás községet villanyvilágítással is ellátta volna”. E terv azonban, az újság tudósítása szerint, füstbe ment (ANONIM 1911/2). Azt követően minden csajkás település maga igyekezett megoldani villanyvilágítását: Kátyon az újonnan épült gőzmalom tulajdonosa tett ajánlatot a községnek a villanyáram-ellátással kapcsolatosan; Csúrog Óbecséről tervezte bevezetni az áramot, Titel pedig a Ganz céggel kötött szerződést helyi villanytelep felállítására, amely az akkori tervek szerint Sajkáslakot, Tündérest, Morszort és Rezsőházát is ellátta volna villanyárammal (ANONIM 1913/1).

A másik fontos, esedékes beruházás az új titeli községháza felépítése volt, amelynek terveit, a költségvetéssel együtt, 1913 februárjában a községi képviselő-testület ülésén is bemutatták (ANONIM 1913/2). A harmadik pedig a titeli utcák rendezése, azaz kövezése volt, amely kiemelt célja volt a város akkori vezetőségének (ANONIM 1913/3). Mindhárom sikeresen meg is oldották.

Az egyházi és világi ünnepek mindig jó szórakozásra adtak lehetőséget. 1911 farsangján például, a titeliek nem kevesebb, mint öt bált szerveztek: a Katolikus Kör estélyét a Csajkás vendéglőben tartották, a Vöröskereszt Egy-

let multságát az Ankerban, a Polgári bált a Sörházban rendezték meg, a Hajsós bált a Centrálban, a Tűzoltó-bált pedig az Ankerben (ANONIM 1911/3). A bálakat pedig, táncudás nélkül, nem volt ildomos látogatni. Ezért a titeliek tánciskoláról is gondoskodtak. Nyaranként Katz Sándor és Francz Károly táncitanítók oktatták a fiatalokat a táncművészetre, s csupán érdekességként mondjuk el, hogy 1913 tavaszán Titelen az akkor legmodernebb francia tánc, a Stup-Step hódított (ANONIM 1913/4).

Akkortájt a titeli közvélemény figyelmét is az akkor legmodernebb szállítóeszköz, a technika csodája, a repülőgép kötötte le, annak a hírnek kapcsán, hogy 1913. május 11-én és 12-én a közeli Újvidéken „aviatikai ünnepeket” rendeznek. Nem véletlen, hogy arról *A Csajkás* több ízben cikkezett (ANONIM 1913/5). A magyar aviatika első lépéseiről volt tulajdonképpen szó, s „ezt az országos mozgalmat Újvidék társadalma kezdi meg, hogy követendő, fényes példát adjon az egész országnak, Újvidéknek pedig maradandó és áldást hozó dicsőséget szerezzen” (ANONIM 1913/5). *A Csajkás* közölte a szervezők felhívását is (amely adakozásra szólított fel az aviatika fejlesztése érdekében), terjedelmes vezércikkében pedig, e rendezvény tükrében, a magyar aviatika fellendítéséről írt. A többi között olvassuk, hogy „Újvidék város elsőként látta be annak fontosságát és horderejét, hogy az aviatika fellendítése ma már kifejezője a nemzet kulturális előrehaladottságának és fejlesztésének is”, s ennek érdekében „lehetővé tette az első repülő telepnek Magyarországon való létesítését” (ANONIM 1913/6). „Újvidékről indul ki tehát az eszme először és bizonyára országot bejáró hódító körutat fog megtenni, mert csak így lesz lehetséges az aviatika létesítésére szükséges anyagi eszközök megszerzése, aminek természetszerű folyamánya leend a magyar aviatika fellendülése. Köztudomású, hogy nálunk ma még aviatika nincs. [...] Újvidék városának társadalma mindezen szempontokat meglátni és mérlegelni tudta akkor, mikor mint első indította meg a mozgalmat a társadalmi gyűjtés terén” (ANONIM 1913/6). Az újvidéki „aviatikai ünnepek”, illetve repülőnapok programja pedig gazdag és sokszínű volt, és igen vonzotta a környék közönségét. Annál is inkább, mert sokszínű sportversenyekre került sor (labdarúgó-mérkőzés, a Danubius regattaversenye, a dunai katonai flotilla mutatványai és gyakorlatai, hockey-mérkőzés, atlétikai verseny stb.), repülőversenyekre és akrobata repülő-mutatványokra a kor legjelesebb pilótái részvételével (ANONIM 1913/6). Az országosnak hirdetett, újvidéki aviatikai rendezvényre több ezer látogatót vártak a szervezők, s a Magyar Államvasutak különvonatok beindítását is tervezték, többek között Titelről is (ANONIM 1913/6).

1913-ban egy emlékezetes temetésre is sor került Titelen. Január 29-én ott helyezték örök nyugalomra, a Titeli-fennsíkon lévő családi sírboltba, Leiningen-Westerburg Károly aradi vértanú leányát, Erzsébetet (ANONIM 1913/7).

IV. évfolyam.

Titel, 1911. október 1-én.

40. szám.

A CSAJKÁS.

TÁRSADALMI, MEZŐGAZDASÁGI ÉS VEGYES TARTALMU HETILAP.

<p>Megjelenik minden vasárnap. ELŐFIZETÉSI ÁRAK: Egész évre 8 K. Fél évre 4 K. Negyed évre 2 K. Egyes szám ára 20 fillér.</p>	<p>Felelős szerkesztő: Dr. BARTUNEK GYULA.</p>	<p>KIADÓHIVATAL: SZUBOTICSKI SZIMO könyvnyomdája és papírkereskedés, hova az előfizetések s hirdetések intézendők és ezek díjai a nyomott árjegyzék szerint fizetendők. Interurbán telefon 28. szám.</p>
---	--	--

A lap fejléce

A Csajkás megjelentetésének anyagi alapját részint Simo Subotički nyomdász biztosította, mint kiadó, részint pedig a (néha 2-3 oldalt kitöltő) hirdetések bevételei. Érdekes, hogy a lap túlnyomórészt nem helyi, hanem újvidéki cégek hirdetéseit közölte, s azok között is a bútorgyárak és bútorkereskedők domináltak (Menrath L. és fiai bútortháza, Schreiber Ármin úri-, női és gyermekszoba-áruháza, Grosz és Krausz bútorraktára, Dussing Miklós utódai bútorgyári raktára stb.). A helyi, titeli cégek közül a lapban megtaláljuk Riesz János (Adria-varrógépek, Styria-kerékpárok), Milorad Popov (divatáruház) és Simo Subotički (könyvkereskedés) reklámját.

Az első titeli magyar újság kilencévi megjelenés után, 1917-ben szűnt meg. Kimúlását valószínűleg a háború okozta papírhány idézte elő.

IRODALOM

1914. évi 4. száma (jelzete: ID = 224441095) – Matica srpska Könyvtára, Újvidék
 ANONIM (1910). Színészet. = *A Csajkás*, 1910. máj. 22.
 ANONIM (1910/1). A kath. kör mulatsága. = *A Csajkás*, 1910. máj. 22.
 ANONIM (1911). Nyugtázás. = *A Csajkás*, 1911. okt. 1.
 ANONIM (1911/1). Háziipari tanfolyam nők részére. = *A Csajkás*, 1911. okt. 1.
 ANONIM (1911/2). Egy elejtett szép terv. = *A Csajkás*, 1911. okt. 1.
 ANONIM (1911/3). Farsangi naptár. = *A Csajkás*, 1911. okt. 1.
 ANONIM (1913). Tánciskola Titelen. = *A Csajkás*, 1913. ápr. 27.
 ANONIM (1913/1). Villanyvilágítási ügyünk. = *A Csajkás*, 1913. febr. 23.
 ANONIM (1913/2). Képviselőtestületi gyűlés. = *A Csajkás*, 1913. febr. 23.
 ANONIM (1913/3). A titeli községi képviselőtestület. = *A Csajkás*, 1913. febr. 2.
 ANONIM (1913/4). Tánciskola Titelen. = *A Csajkás*, 1913. ápr. 27.
 ANONIM (1913/5). „Repülő napok” Újvidéken. = *A Csajkás*, 1913. ápr. 27.

- ANONIM (1913/6). A magyar aviatica fellendítése. = *A Csajkás*, 1913. ápr. 27.
- ANONIM (1913/7). Leiningen aradi vértanú leányának temetése. = *A Csajkás*, 1913. febr. 2.
- BOROVSKY Samu (szerk.) (1909). *Bács-Bodrog vármegye I.* Budapest: Országos Monografia Társaság
- KEMÉNY György (1942). *Magyarország időszaki sajtója 1911–1920-ig.* Budapest: a Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtára
- T. B. (1910). Széchényi emlékezete. = *A Csajkás*, 1910. ápr. 10.

Az illusztrációk Németh Ferenc gyűjteményéből valók.

The 110th Anniversary of Publishing A Csajkás (1908) the First Hungarian Press in Titel

In the history of the city located in the southern part of the Titel plateau a significant turning point represented the abolition of the so-called Šajkaš region, which existed from the beginning of the 18th century and was ruled by the city of Vienna. After the region was abolished the city was integrated in Bacs-Bodrog County together with several other settlements.

In that way a new chapter began in the life of a multi-ethnic city where approximately four thousand citizens, mostly Serbs, Hungarians, Germans, Slovaks, Croats and Shokacs lived. The end of the 19th and beginning of the 20th century was marked by the significant development of the city, reflected in the founding of several institutions and associations (Magistrate's office, District Court, Notary, Civil Government, Boys' School, Steamboat Station, Railway Station, Post Office, Telegraph Office, two savings banks, two reading clubs, Catholic circle, Self-help group, Economic Union, Funeral Association, River Boat Association, etc.). About a thousand Hungarian inhabitants of Titel in 1908. already had a need for local Hungarian press. For that reason in January 1908. the newspaper Čajkas (*A Csajkás*) was launched in the Sime Suboticki printery, which first appeared on Saturdays, later on Sundays as a "weekly for society, economy and various contents". This well-edited newspaper, which was published on 4–8 the page in three-column printing was useful not only to the Hungarians in Titel, but also to their neighbours, since it regularly reported on the most important local and world events. From 1908 to 1917, the paper was edited by Dr Gyula Bartunek, while in the last year of publishing (1917) the editor was Simo Subotički. For nine years it was the newspaper of Hungarians in Titel, and it stopped going out probably because of paper shortage during the First World War. After that period it was more or less forgotten, so in this article,

on the occasion of the hundred and tenth anniversary of the newspaper, we are trying to remember it.

Key words: Titel, *A Csajkás*, dr. Gyula Bartunek, Simo Subotički

*Sto deset godina od pojave prvog mađarskog lista „Čajkaš”
(A Csajkás) u Titelu (1908)*

U istoriji grada koji se nalazi u južnom kraju titelske visoravni značajan kamen međaš predstavljalo je 1873. godine ukidanje takozvane Šajkaške oblasti, koja je postojala od početka 18. veka i kojom su upravljali iz Beča, a nakon čijeg ukidanja su je zajedno sa više naselja ponovo pripojili Bač-Bodroškoj županiji. Time je započeto jedno novo poglavlje u životu višenacionalnog grada sa oko četirihiljade stanovnika, u kojem su živeli Srbi, Mađari, Nemci, Slovaci, Hrvati i Šokci. Krajem 19. i početkom 20. veka dolazi do snaženja građanske klase, o čijem razvoju svedoče institucije i udruženja koja su tada nastala (Sreski sud, Javno beležništvo, Muška državna građanska škola, parobrodska i železnička stanica, dve štedno-kreditne zadruge, dve čitaonice, Katoličko udruženje, Udruženje za samopomoć, Privredno udruženje, Udruženje za sahrane, Brodarsko udruženje itd.). Oko hiljadu žitelja Mađara u Titelu su pre sto deset godina, 1908. već imali potrebu za lokalnom mađarskom štampom. Zbog toga je u januaru 1908. u štampariji Sime Subotičkog pokrenut list *Čajkaš* (*A Csajkás*) koji je najpre izlazio subotom, potom nedeljom kao „nedeljnik za društvo, privredu i različite sadržaje”. Ovaj kvalitetno uređivan list, koji je izlazio na 4–8 strana, u prelomu na tri stupca, bio je koristan ne samo Mađarima u Titelu, već i u njegovoj okolini, budući da je redovno izveštavao o najvažnijim mesnim i svetskim događajima. Od 1908. do 1917. uređivao ga je dr Đula Bartunek, dok je u zadnjoj godini izlaženja (1917) urednik bio Simo Subotički. Devet godina je bio glasilo Mađara u Titelu, a prestao je da izlazi najverovatnije zbog nestašice papira tokom Prvog svetskog rata. Nakon toga je manje-više zaboravljen, te ovaj rad upravo teži da povodom stodesetogodišnjice izlaska podseti na njega.

Ključne reči: Titel, *Čajkaš*, dr Đula Bartunek, Simo Subotički

Beérkezés időpontja: 2018. 05. 30.

Elfogadás időpontja: 2018. 07. 11.